บทที่ 3

การประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีในงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน

งานสังคมสงเคราะห์ชุมชน เป็นการนำวิธีการสังคมสงเคราะห์มาใช้โดยตรงกับชุมชน มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ สมาชิกในชุมชนดำเนินชีวิตที่ดีมีคุณภาพ มีจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมิได้รอพึ่งพิงการช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐแต่อย่างเดียว โดยไม่มีความรู้สึกหรือการแสดงออกในเชิงเป็นปฏิปักษ์ต่อหน่วยงานภาครัฐ และเข้าใจถึงพันธกิจ (Mission) ของรัฐที่ล้นมือทำให้ไม่สามารถดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึง

การสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นแนวนโยบายของรัฐที่มอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติและขยายผล ซึ่งเป็นอุดมการณ์เดียวกันของงานสังคมสงเคราะห์ที่มีปรัชญาพื้นฐานในการทำงานคือ "การช่วยเหลือบุคคล กลุ่ม ชุมชน ให้สามารถช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้" (Help them to help themselves) ดังนั้น เรื่องของชุมชนเข้มแข็ง จึงมิใช่เรื่องใหม่สำหรับงานสังคมสงเคราะห์ แต่เป็นโอกาสใหม่ที่จะได้รับการสนับสนุน อำนวยความสะดวกให้ทำงานบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สุขของประชาชนและสังคมด้วย

คำว่า **"ชุมชนเข้มแข็ง"** (Strengthening or Empowering Community) พิจารณาจากความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและการนำพลังชุมชนไปใช้ในการพัฒนาชุมชน และช่วยเหลือเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่มีปัญหาความเดือดร้อน ด้วยความรักความสามัคคีระหว่างสมาชิกในชุมชน มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรและแบ่งปัน การทำงานให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว นักสังคมสงเคราะห์ชุมชนต้องทำงานร่วมนักวิชาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือที่เรียกว่า "สหวิชาชีพ" (Team work or interdisciplinary team) เช่น แพทย์ พยาบาล เกษตรกร นักปกครอง นักพัฒนาชุมชน ฯลฯ

นักวิชาชีพทั้งหลายที่ทำงานกับชุมชน จะต้องมีหลักและแนวคิดในการทำงานกับชุมชนเพื่อบรรลุจุดหมายของชุมชนเข้มแข็ง กล่าวคือ ต้องทำความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการทำงานกับชุมชน เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน แนวคิดประชาสังคม แนวคิดธรรมรัฐ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาธิปไตย แนวคิดสิทธิประชาชน แนวคิดการพิทักษ์สิทธิ์ ฯลฯ ซึ่งขอนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า "การพัฒนา" หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (change for the better) คำว่า "ดี" (good) ของแต่ละสังคมย่อมมีความหมายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน (social norms) ของสังคมนั้นๆ ที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่าเป็นผู้กำหนดขึ้นปรากฏในรูปแบบต่างๆ เช่น จารีต

ประเพณี กฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งนโยบายของรัฐ นโยบายสังคม นโยบายของหน่วยงาน เป็นต้น ดังนั้น คำว่า "ดี" ที่ใช้ในการทำงานกับชุมชนหรือสังคม จึงหมายถึง "ความดีของส่วนรวม" (Common Good) มิใช่หมายถึง ความดีที่จะเป็นประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลใด บุคคลหนึ่ง นักพัฒนาทั้งหลายต้องตระหนักถึงผลที่จะเกิดจากการพัฒนานั้นๆ ว่าใครจะเป็นผู้ได้รับ ประโยชน์ หากมิใช่ผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมแล้ว ก็ย่อมที่จะมีการพิจารณาทบทวนการ กระทำดังกล่าวนั้นเสียใหม่ และปรับวิธีการทำงานเพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลประโยชน์จะต้องถึงมือประชาชน กลุ่มเป้าหมายได้อย่างแน่นอน จนสามารถมองเห็นได้ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมหรือแม้กระทั่งเป็นนาม ธรรมก็ตาม เช่น การตัดถนนเข้าหมู่บ้านหรือชุมชนที่ผ่านที่ดินของบุคคลบางคนมีผลทำให้ที่ดินของ บุคคลนั้นหรือกลุ่มพวกมีราคาสูงขึ้น หรือการตัดถนนเข้าถึงหมู่บ้านหรือชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจ ชุมชนช่วยทำให้ประชาชนสามารถขนถ่าย ลำเลียง สินค้าการเกษตร พืชผักผลไม้ ออกมาขายที่ตลาดได้ สะดวกโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้น มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น สามารถใช้เวลา ว่างประกอบกิจกรรมอย่างอื่นที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตได้มากขึ้น เช่นการศึกษาพิเศษในชุมชน เป็นต้น

ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย
(Development Potentiality and Diffusion Theory)

ในการพัฒนาสังคมต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญในเรื่องศักยภาพของการพัฒนาซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้คือ

1) ทรัพยากรธรรมชาติ
2) ทรัพยากรมนุษย์
3) องค์การสังคม
4) ภาวะผู้นำ[1]

การพัฒนาสังคมจะสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพขององค์ประกอบทั้งสี่ด้านดังกล่าวข้างต้นนี้ องค์ประกอบเหล่านี้ต้องได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงขึ้นและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างจริงจัง เช่น การใช้ทรัพยากร ดิน แหล่งน้ำ ป่า ภูเขา ต้นไม้ และอื่นๆ ต้องถูกใช้อย่างอนุรักษ์และคุ้มค่า

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ คือพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม อย่างสมดุลกัน (Bio-psycho -social equilibrium) กล่าวคือมีการพัฒนาทั้งความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นคนดีของสังคมที่มีคุณธรรม เป็นคนมีความสุขในชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้อย่างสันติสุข

องค์การสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีความสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องตามกติกาของสังคมที่กำหนดขึ้นร่วมกัน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประสานเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกับต่างหน่วยงานร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

ภาวะผู้นำ การพัฒนาสังคมและชุมชนมีปรัชญาการพัฒนาให้คนเป็นอิสระในการตัดสินใจ สามารถพึ่งตนเองได้ ผู้นำจึงต้องมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และความมั่นใจในการกระทำในสิ่งที่

---

[1] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*, "ทฤษฎีการพัฒนาสังคม: ความคิดตะวันตก," สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 14-18.